

V MUZEU. Milan Říha je nadšený kutil i sběratel. V Polné u Jihlavy se příští rok chystá otevřít muzeum kutilství.

Kutilství, nesmrtelný fenomén

Nejlepší časy zažívalo v období nedostatkového socialismu, kutilství však nezmizelo ani po listopadu 1989, byť se jeho podoba do určité míry proměnila. Tradiční záliba Čechů se teď stala **předmětem zájmu vědců** ze Sociologického ústavu Akademie věd ČR.

Podomácku sestavený traktůrek je jedním z prvních exponátů, na který návštěvníkovi padne zrak. Cedula na kapotě prozrazuje, že malotraktor byl vyroben v roce 1980, motor pochází ze skútru ČZ 175, převodovka ze sovětského Moskviče 403, blinkry ze Škody Octavie z šedesátých let minulého století a volant ze Škody 1000 MB z téže doby. Neznámý výrobce musel být velmi zručný kutil, přesto se dopustil jedné chybičky: na

pravé zadní ose je obrácený závit, takže při jízdě upadává jedno kolo.

Podobných pokladů má Milan Říha stovky. Část z nich se chystá vystavit ve vznikajícím muzeu kutilství v Polné u Jihlavy. Nevelká přízemní místnost v domě na tamním náměstí zatím slouží spíše jako skladiště. Jsou tu třeba podomácku sestavené sekačky na trávu ze sedmdesátých a osmdesátých let, přičemž každá z nich je kutilským unikátem, elektrické

kytary, naklepávač kosy, tranzistorová rádia, řezačka na kopřivy, všelijaké vyřezávané hodiny a šperkownice, Eiffelovka ze špejlí a další domácí umění, motorový mlýnek na maso, řetězová pila, elektrická svářečka, ale také motocykl, a dokonce amatérský osobní automobil.

Vlastnoruční reflektor z porsche

Většina předmětů pochází z předlistopadové éry, ze „zlaté doby“ kutilství, ale ve sbírce se najdou i nové vychytávky. Ze současnosti je například petrolejka vyrobená z lahve od okurek. Podle Říhy to je krásná ukázka toho, že se v Česku kutí i nadále a lidé mají dobré nápady. Ostatně jeden novodobý exponát vyrobil sám Říha: svítlna z reflektoru od Porsche 997 Carrera. „Zhotovil jsem si ji pro

Motocykl (1989)

autor: Michal Nešpor

Motocykl je opatřen motorem z Jawy 20, kolečka pochází z rudlu, rám a přední reflektor z ČZ 175, sedlo z kola Ukrajina. Jako zadní světlo bylo použito poziční světlo z nákladního auta. Řidítka, nádrž, filtr, kolínko karburátoru a výfuk jsou vlastní výroby.

Sbirka Milana Říha

▲ **VRTAČKA.** Pochází z 80. let, motor je z mixéru.

▲ **MP3 PŘEHRÁVAČ.** Pro ty, kterým vadí zbytečné funkce.

▲ **AUTO.** Pochází nejspíše z 80. let, motor je ze skútru.

▲ **SVÍTLNA.** Základem je reflektor z poršche.

radost, jelikož tak exkluzivní auto asi nikdy mít nebudu. Proč se tedy známým nepochlubit alespoň tímto unikátem," říká o svém díle Říha. Svou šikovnost dokazuje rovněž při přípravě muzea, jež chce otevřít příští rok. Sám si totiž vyrábí osvětlení a také prachuvzdorné vitríny. Ty v obchodě jsou prý moc drahé.

Milana Říha hodlají po Novém roce navštívit lidé ze Sociologického ústavu Akademie věd ČR, kteří od ministerstva školství získali tříletý grant na výzkumný projekt Kutilství a jeho význam pro českou národní a kulturní identitu. Vedle zmapování historie se zabývá rovněž proměnami po listopadu 1989. „Něco ze starého kutilství zůstává, něco nového se zase objevuje," říká Petr Gibas, vedoucí desetičlenného sociologického týmu. Příští rok chystá výstavu o historii a současnosti výrobců „zlatých českých ručiček" v Chebu. Rok nato bude následovat Praha. Gibas

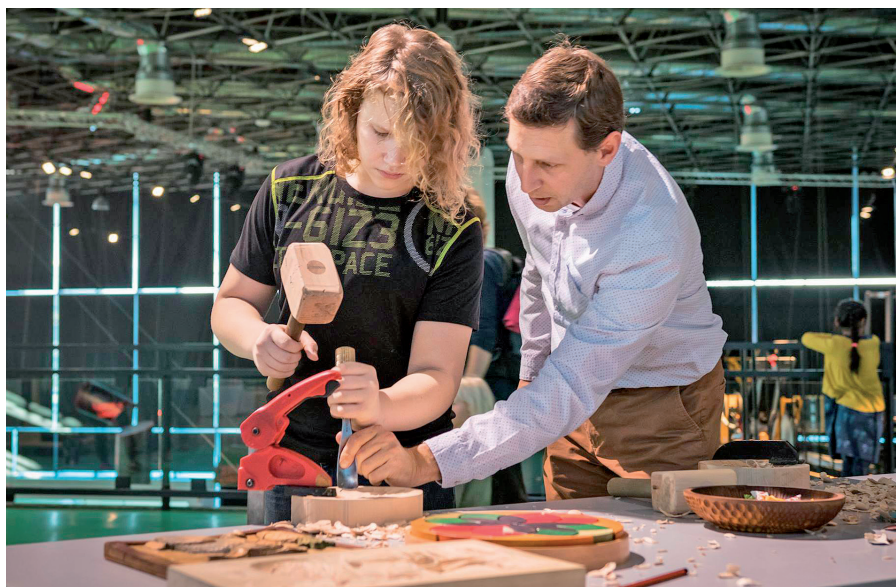
uvádí, že určitá forma kutilství je nyní populární rovněž na Západě. Věnují se mu zejména levicově smýšlející lidé, kteří se stavějí proti typickému kapitalistickému modelu – „když se ti něco porouchá, kup si nový výrobek". Kladou velký důraz na recyklaci, udržitelnost. Podobné trendy prý pronikají rovněž do Česka. Současně tu existují i tradiční kutilové, jimž prostě dělá radost, když si něco mohou vyrobit sami a zároveň třeba i ušetřit nějaké peníze.

Jako například Josef Šusta z Prahy. „Baví mě práce se dřevem," říká vystudovaný projektant, který i v dvaasedmdesáti letech renovuje a neustále vylepšuje rodinnou chatu ve středních Čechách. Vedle toho na zahrádce nedaleko svého pražského bydliště nedávno postavil nový zahradní domek – poté, co původní vyhořel. Rodině své dcery zase zhotovil kůlnu na nářadí nebo skříňky a poličky na terasu. Podle sociologa Petra

Gibas si většina veřejnosti kutila představuje právě jako muže, jenž si v garáži nebo dílně něco montuje a stluoká. Jenže záliba v manuální práci může mít mnohem širší záběr: jsou to například také ženy, jež si samy šijí šaty, háčkují anebo vyšívají. Ale do jisté míry třeba i bezdomovci, kteří si vylepšují a v rámci svých omezených možností zkrášlují své příbytky.

Legionářský zapalovač

Spousta lidí si kutilství spojuje především s předlistopadovým režimem, kdy bylo obtížné sehnat třeba i ventilky na kolo, natož sekačku na trávu nebo zesilovač a reprobedny. Jenže historie „domácí výroby" sahá mnohem dále. Například ženské časopisy s různými šicími návody vycházely už na konci 19. století. Už citovaný zakladatel muzea kutilství Milan Říha má ve své sbírce exponát starý sto let. Je to benzinový zapalovač, který si vyrobil český ▶

▲ **VELETRH.**
V Brně na Bastl-festu si návštěvníci mohli sami zkusit kutit.

▶ **PROFESIONÁL?**
V Česku chybějí šikovní řemeslníci, firmy sázejí na mláďá.

legionář v Rusku. „Už mám dokonce dva takové,“ říká Říha.

Se sběrem kutilských výrobků začal před jedenácti lety. Nápad se mu v hlavě zrodil na abiturientském srazu po třiceti letech od maturity na elektrotechnické průmyslové škole. Řeč se u piva v jednu chvíli stočila na to, co si kdo zamlada sám vyrobil, a poté došlo i na trumfování, kdo si udělal lepší věc. Říha si řekl, že takové domácí zesilovače, barevné hudby a další podomácku zhotovené předměty nikdo nesbírá – a tak s tím začal. Základem byly výrobky jeho spolužáků a kamarádů. Pak začal fungovat efekt sněhové koule. Jak se informace o jeho sbírce šířila, ozývali se další a další kutilové. Něco si pořídil i přes inzerát.

„Někteří mají ke svým výrobkům velmi osobní vztah, leží jim na půdě, ale rozloučit se s nimi nechtějí,“ konstatuje Říha, který má v současnosti okolo šesti set exponátů. Už je v „branži“ dokonce tak slavný, že mu žena po českém kutilském guruovi Přemku Podlahovi věnovala

manželovu sbírku. Jsou to vychytávky, které mu poslali kutilové ze všech koutů republiky – jsou v ní například rozličné pastičky na myši nebo prostředky zabírající chrápání.

Říha si rovněž tu a tam něco zhotoví, často jen tak pro radost. A pokud dostane do svého muzea nějaký nový exemplář, je zvyklý ho vyzkoušet. To ovšem někdy může mít zdravotní následky. Jako v případě brýlí proti migréně. Jejich autor je objevil v zahraničním časopise a rozhodl se podle tohoto vzoru opatřit plavecké brýle blikajícími diodami, přičemž blikání bylo možné různě regulovat. „Celou noc jsem zvracel a strašně mě bolela hlava,“ vzpomíná se smíchem Říha. Připomíná, že kutilství existovalo rovněž za první republiky, kdy dokonce vycházely specializované časopisy a knihy – například s návody, jak si vyrobit rádio.

Zesilovač ze zubní pasty

Největší rozmach fenoménu nastal po komunistickém převratu v únoru 1948, kdy

tehdejší režim nebyl schopen zajistit dostupnost ani toho nejběžnějšího zboží. A tak si ho lidé vyráběli sami. Začalo to už v padesátých letech, kdy se v domácnostech montovaly například pračky. Největší rozmach ovšem nastal v sedmdesátých a osmdesátých letech. K dostání sice nebyl ani materiál pro domácí výrobu, ale s tím si lidé dokázali poradit. Často využívali volnější režim ve fabrikách, kde pracovali oni nebo jejich známí, a potřebné součástky si odtamtud odnesli, případně si výrobek zhotovili přímo v tovární dílně. Podle barvy sekačky tak například bylo možné poznat, v jakém podniku její zhotovitel pracoval. „Zdá se, že neexistuje obor, ve kterém nenajdeme kutilský výrobek,“ konstatuje Milan Říha.

Tvořilo se z toho, co bylo k máni. Hodily se i takové drobnosti, jako byly uzávěry od tuby se zubní pastou. Posloužily třeba jako knoflíky k domácím zesilovačům. V roce 1980 si jistý pan Jaroslav Kratochvíl vyrobil vlastní řetězovou pilu, přičemž využil také lahve od kyseliny sírové a od leštěnky – coby nádrže paliva a oleje.

Kutilství bylo (a stále je) spojeno s chalupařením a chatařením. „Důležitý byl pocit uspokojení z dobře odvedené práce; ten mnohdy převažoval nad faktickým užitekem,“ píše se v loni vydané knize *O chalupách a lidech*, kterou napsala Petra Schindler-Wisten. Takové výrobky má v chystaném muzeu kutilství rovněž Milan Říha. Například naklepávač kosi z šedesátých let minulého století. V poznámce k tomuto zlepšovákovi stojí, že kosi sice nenaklepe, ovšem rámus, který přitom stroj vydává, je ohromný. „Kutilství svým způsobem kompenzovalo úbytek manuální práce. Hlavně u duševně pracujících lidí pozorujeme tendenci vyhledávat kompenzační aktivity, při nichž tvoří něco hmatatelného a mohou se na chvíli ponořit do úplně jiného světa,“ připomíná se v knize *O chalupách a lidech*.

Autorka Petra Schindler-Wisten se pozastavuje nad tím, že za socialismu nevznikla žádná organizace, která by kutily sdružovala. Do kutilství částečně „fušoval“ snad jen Svazarm, kde si například děti a dospívající vyráběli modely letadel. „Kutilové nicméně mohli hledat užitečné rady a inspiraci ve speciálních rubrikách některých časopisů. V sedmdesátých letech vyšla například *Praktická příručka pro domácí kutily*. Nabízela popisy prací, materiálů a potřebných nástrojů a jiné užitečné informace,“ píše se v knize.

Zvláště mezi mladšími čtenáři byl zase oblíbený čtrnáctideník ABC mladých techniků a přírodovědců, který rovněž přinášel různé návody a papírové skládačky. Časopis vychází i v současnosti.

Od řezbářů po 3D tisk

Kutilství přežilo i nástup kapitalismu po listopadu 1989, kdy lze v obchodech koupit relativně všechno. Jak se zdůrazňuje v publikaci *O chalupách a lidech*, radost z vlastního díla nikdy neomrzí: „Kutilství se transformovalo do volnočasové aktivity, která přináší hmatatelný výsledek. Kutilové tak nejen na chatách a chalupách stále přicházejí s rozličnými vlastnoručně vyrobenými zlepšováky.“

Že jde o neuvěřitelný fenomén, dokládá rovněž množství specializovaných časopisů, internetových magazínů s všelijakými návody, televizní pořady či veletrhy. Například na pražském Výstavišti se letos v červnu poprvé konal Maker Faire. Organizátoři odhadovali, že při dobré konstelaci dorazí okolo pěti tisíc lidí. Nakonec za dva dny přišel dvojnásobek. „Hodně nás to překvapilo,“ přiznává programový ředitel veletrhu Jiří Zemánek. Velkým hitem

jsou dnes rozličné 3D tiskárny. Vedle nich byli na veletrhu roboti a další elektronické vychytávky počítačového věku, ale představili se i zástupci tradičních řemesel – řezbáři či skláři. K vidění byl například skleněný parní stroj. Podle Zemánka se ukázalo, jak se změnila kutilská motivace. Zatímco dříve se vyrábělo kvůli nedostatku, teď jde hlavně o to, aby si autor něco sám vytvořil.

Profesionálů je málo

V Brně se v listopadu v zábavním vědeckém parku VIDA! konal už třetí ročník Bastlfestu. I tam za tři dny dorazily tisíce lidí. „Určitě se k odkazu českého kutilství hlásíme a chceme ho do budoucna dále rozvíjet,“ konstatuje mluvčí parku Hana Laudátová. Na festivalu se představila bezmála dvacítka vystavovatelů včetně radioamatérů, sklářů nebo řezbářů. Každý z návštěvníků si mohl vyrábění rovněž sám vyzkoušet.

Spíše pro drsnější kutily jsou určeny závody na rozličných vozítkách včetně vlastnoručně smontovaných malotraktorů. Nejen na tyto nadšence míří hobby-markety, které začaly otvírat své rozlehle

obchody a půjčovny už v devadesátých letech. A rozhodně si nemohou stěžovat na nezáměr zákazníků. Například Hornbach ve své poslední výroční zprávě letos v září uvedl, že ve finančním roce 2017/2018 zvýšil v Česku zisk o 40 procent na 484 milionů korun. Konkurenční společnost OBI zatím zveřejnila údaje za rok 2016, kdy zisk řetězce stoupl zhruba o pětinu na 358 milionů korun.

Podle průzkumu NMS Market Research pro společnost Hornbach se za kutila v Česku považuje 56 procent lidí ve věku 25 až 34 let. Necelá čtvrtina dotázaných uvedla, že má kutila v rodině. Do velkých oprav – například obložení koupelny – se prý pouští pětina Čechů, smontování či sestavení větších věcí nedělá problém 36 procentům lidí. Téměř čtvrtina rodin se nebojí drobných oprav, k nimž je zapotřebí například vrtání. „Ačkoli by se více než polovina Čechů označila za domácího kutila, osob vykonávajících řemeslo jako životní povolání je výrazný nedostatek. Mezi lidmi ve věku 25 až 64 let se aktivních pracovníků pohybuje pouze třináct procent,“ upozornil marketingový ředitel Hornbachu David Kolář. Pavel Baroch ■

Foto: Jakub Stadler, Bastlfest Facebook

 RIP CURL

SURF ARENA

„SPORT AND FUN FOR EVERYBODY!!!“

Nejlepší dárek pod stromeček je **zážitek!**

Dárkové poukazy již od **590 Kč**

surfarena.cz